

Марк Тулий Цицерон

ЗА ДЪРЖАВАТА

ЗА ЗАКОНИТЕ

Преводът от латински език е направен по изданието на Bibliotheca Teubneriana K. Ziegler: M. Tullius Cicero, De re publica, Lipsiae, 1958, и по изданието на Collection Bude: Cicéron, Traité des lois. Texte établi et traduit par G. de Plinval, Paris, 1959.

Всички права запазени. Нито една част от тази книга не може да бъде размножавана или предавана по какъвто и да било начин без изричното съгласие на „Изток-Запад“.

© Мария Костова, превод, 2019
© Издателство „Изток-Запад“, 2019

ISBN 978-619-01-0458-2

МАРК ТУЛИЙ
ЦИЦЕРОН

ЗА ДЪРЖАВАТА ЗА ЗАКОНИТЕ

Превод от латински
Мария Костова

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	7
-----------------	---

ЗА ДЪРЖАВАТА

Първа книга	Въпросът за най-доброто държавно устройство – първа част	13
Втора книга	Въпросът за най-доброто държавно устройство – втора част.....	59
Трета книга	Философска обосновка на понятието <i>държава</i> – първа част	93
Четвърта книга	Философска обосновка на понятието <i>държава</i> – втора част.....	119
Петта книга	За най-добрия държавен деец	127
Шеста книга	Сънят на Сципион.....	133

ЗА ЗАКОНИТЕ

Първа книга	Философски основи на правото. Естествено право	149
Втора книга	Божествено право.....	181
Трета книга	За магистратите. Законите, които способстват за добро функциониране на една добре организирана държава.....	221
Републиката на Цицерон – прототип на правовата държава?		247

*Посвецавам този превод
на паметта на моите родители
Петра и Коста Петрови*

ПРЕДГОВОР

Видният представител на древноримската интелигенция и държавен деец Марк Тулий Цицерон е посветил своите две съчинения *За държавата* и *За законите* на особено важните въпроси в едно човешко общество, а именно въпросите относно управлението на държавата и философията на правото. Правото според автора следва да обединява в едно цяло всички членове на държавната общност.

Известно е, че Цицерон не е имал своя оригинална философия, но той е познавал добре съчиненията на древногръцките мислители и това, че днес ние имаме в по-понятен вид повечето от различните и запазени в мъглява форма философски системи на древна Гърция, дължим най-вече на него и неговата висока ерудиция. Цицерон не е бил и последователен привърженик на някое от философските учения. Подчертано отрицателно отношение е имал само към философията на Епикур и тази антипатия на един държавен мъж е напълно обяснима спрямо едно аполитично учение, каквото е било това на Епикур. Цицерон не крие, че заимства идеи от едно или друго философско течение. Той търси положителното във всяка теория с оглед на собствените си идеологически нужди и тези на Рим.

Първият трактат – *За държавата*, е писан в периода 54–51 г. пр. Хр. в шест книги и не е запазен изцяло. Това е времето, когато Цицерон, вече слязъл от сцената на активния политически живот и изпитал достатъчно разочарования, е пожелал да разработи и опише принципите на идеалната държава, имай-

ки зад себе си богат политически опит. Подобно на Платон и Аристотел и Марк Тулий разглежда основните видове държавно устройство и използва диалогичната форма за тяхното представяне. Верен на римския практицизъм обаче, Цицерон вижда най-добрата държавна уредба не в утопичния модел на Платон, а в самата римска държава от нейния най-добър според автора период на развитие (II 30, 52). Забележителна е характеристиката на трите вида държавно управление – монархическо, аристократическо и народно, – представени в положителен и отрицателен аспект.

И така от трите типа държави най-предпочитан от мен е царският, а по-добър от него е този, който ще бъде резултат от умереното съчетаване на трите модела на държавно управление. Следователно добре е в държавата да има едно нещо отличително и царствено, друго да е предоставено и разпределено за решаване на първенците, а някои неща да бъдат оставени за преценката и волята на народа. Такава държава има първо, една голяма справедливост, от която свободните хора мъчно могат да се лишат, и второ, има стабилност. (I 45, 69)

Едно от трудните места за превод на български език е определението за държава, чийто латински текст гласи „*res publica est res populi*“ (I 25, 39). Ако тази фраза се разглежда откъснато от контекста, тя би могла да има различни интерпретации. За съжаление, текстът на този параграф липсва в по-голямата си част, но и това, което е останало, е достатъчно, за да попречи на всяко погрешно тълкуване. За превода на *res* е използвана думата „интерес“. И така републиката, т.е. държавата, според Цицероновото определение представлява интереса на народа, неговите права и материално благополучие. Ако интересът на народа в една държава не е защитен от правото, то тогава, смята авторът, изобщо не е налице държава. (III 31–35) Цицерон пръв представя идеята за юридикация

на понятието „държава“, която след това е имала много привърженици чак до днес, когато всички навсякъде говорят за правова държава.

За законите идва като естествено продължение на книгите от *За държавата*, защото, ако в последните са разкрити основните философски и исторически обосновки на една държава, на римската държава, то в *За законите* Цицерон минава към детайлите и всичко онова, което показва какви следва да бъдат истинските и трайни закони на тази държава. Това съчинение, което за жалост също е с много лакуни и незавършено, в чиято основа лежи стоическата теория за естественото право, представлява или е щяло да представлява първи опит за кодификация на древноримското законотворчество. Писано е през 51 г.пр.Хр. Още в началото (I 6, 18) Цицерон пояснява, че обектът на неговото изложение ще бъде не *ars litigandi* (изкуството за водене на съдебен спор), а въпросът за правото и за законите изобщо, за природата на правото, която трябва да бъде търсена в природата на човека, за законите на римския и други народи. Лайтмотивът на цялото съчинение се съдържа в следния текст:

Всъщност съществува едно право, чрез което е свързано човешкото общество, и това право е установено от един закон, т.е. от разсъдливостта при издаването на заповеди и забрани. Който не познава този закон, той е несправедлив човек, независимо от това писан или неписан е законът. Ако справедливостта се изразява в подчинение на писаните закони и обичаите на народите и ако, както казват същите философи, всичко трябва да се измерва с ползата, то тези закони ще бъдат пренебрегвани и погазвани при възможност от човека, който прецени, че това ще му е изгодно. Получава се така, че справедливост не съществува, ако тя не произтича от природата, а тази справедливост, която се установява поради изгода, бива унищожавана от друга изгода. (I 15, 42)

Може би си струва, любезни български читатели, да се запознаете с тази книга и да поразсъждавате върху думите на един от най-образованите люде в Античността. Него са чели и изучавали любознателните хора в продължение на две хилядолетия. Оцеляването на голяма част от огромното литературно наследство на Цицерон до наши дни е неопровержимо доказателство за високата оценка на поддържаните от него идеи и на неговия талант, дадена му от поколения *homines sapientes*.

Мария Костова

По-старият превод на двете Цицероновы съчинения е от 1994 г. на издателство СОФИ-Р, София. Настоящият превод е подобрен и съобразен с последните изследвания на преводача относно идеята на Цицерон за най-добро държавно устройство.